

Sosyal Hakların Ekonomik Açıdan İrdelenmesi¹

İzzettin ÖNDER²

Economic Aspects of Social Rights

ARTICLE INFO

Article History:

Date Submitted: 29.06.2016

Date Accepted: 24.11.2016

JEL Classification:

I30

P00

P10

Keywords:

Capitalism

Labor

Commodification

Welfare State

Social Rights

ABSTRACT

"Social Rights" are among the second generation rights in the general framework of Human Rights. While commodification of labor in the capitalist process has intensified class conflicts, policies have been developed to put barriers in front of commodification of labor over time in order to be able to meet the market needs of the capitalists and to take the lead in socialist movements developing in the world. The Declaration of the European Convention on Human Rights was published in December 1948 in order to protect the system against socialism. This declaration, along with being created as a measure against the absolute enslavement of labor, was unfortunately maintained in the "right of property", the chief responsible of the enslavement of labor. In the "welfare state" model, which was based on Keynes' theory after the World War II, the concept of the limitation of commodification of labor was developed and given some social rights at the expense. In this context, the concept of social rights and the phenomenon are treated as second category rights in the general human rights table as "Social, Economic and Cultural Rights". For this reason, defending the concept of social rights and the concept in the capitalist system means denying the capital's power and engaging in an inconclusive struggle. In the short term, it is absolutely necessary to defend social rights and to create policies in order to expand this field. In the long term, it is necessary to use the field of social rights and to aim at the real and long-term struggle. It is inevitable that the long-term struggle is aimed at the system despite the fact that the short-term struggle is within the system.

¹ Akdeniz Üniversitesi'nde 2008 yılında tertip edilmiş olan seminerde sunulan tebliğ ve İktisat Üzerine Düşünceler (İzzettin Önder, 2011) başlıklı kitapta yer alan metinden kısaltılarak oluşturulmuştur.

² Emekli Öğretim Üyesi

Özet

“Sosyal Haklar”, İnsan Hakları genel çerçevesinde ikinci kuşak haklar arasında yer almaktadır. Kapitalist süreçte emeğin metalaştırılması sınıf çatışmalarını yoğunlaştırırken, hem sermayedarın piyasa gereksinimini karşılayabilmek, hem de dünyada gelişen sosyalist akımların önünü alabilmek için, zaman içinde emeğin metalaştırılması önüne engeller konulması politikaları geliştirilmiştir. Sosyalizm karşısında sistemi koruma refleksi ile Aralık 1948 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Bildirgesi yayınlandı. Bu bildirmede, emeğin mutlak köleleştirilmesine karşı önlem alındığı gibi bir izlenim yaratılıyor olmakla beraber, ne yazık ki, emeğin köleleştirilmesi sürecinin baş sorumlusu olan “mülkiyet hakkı” da korunuyordu. İkinci Paylaşım Savaşı sonrasında Keynes’in teorisine dayandırılarak uygulayamaya koyulmuş olan “refah devleti” modelinde emeği metalaştırmanın sınırlandırılması kavramı geliştirildi ve emeğe bazı sosyal haklar verildi. Bu bağlamda, sosyal haklar kavramı ve olgusu, genel İnsan Hakları tablosu içinde, “Sosyal, İktisadi ve Kültürel Haklar” şeklinde ikinci kategori haklar olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle, sosyal haklar olgusu ve kavramını kapitalist sistemde savunmak, sermayenin gücünü yadsımak ve sonuçsuz bir mücadeleye girişmek anlamına gelir. Kısa dönemde kesinlikle sosyal hakları savunmak ve bu alanı genişletme yönünde politikalar üretmek kaçınılmaz olmakla beraber, uzun dönemde sosyal haklar alanını da kullanarak, asıl ve uzun dönemli mücadeleye yönelmek gereklidir. Kısa dönemli mücadele sistem içi olmasına karşın, uzun dönemli mücadelenin sisteme yönelik olması kaçınılmazdır.

Anahtar Kelimeler: Kapitalizm, Emek, Metalaştırma, Refah Devleti, Sosyal Haklar.

Giriş

‘Sosyal Haklar’ İnsan Hakları genel çerçevesinde ikinci kuşak haklar arasında yer alır. Genel olarak insan hakları kavramının tarihsel kökeni çok gerilere gidiyor olmakla beraber, günümüze dek gelen anlayışın başlangıcı 17. yüzyılda “Doğal Hukuk” ve “Toplumsal Sözleşme” kavramlarına dayanır. Feodalizmin burjuva devrimi ile çökertilmesi yanında, Fransız Devrimi’nin de İnsan Hakları açısından önemi büyüktür. Kapitalizmin feodalizmi ortadan kaldırması, toprağa bağlı köleliğe son vermiş olmakla beraber, bu kez de, emeğin

metalaştırılması süreciyle, ücrete bağlı kölelik ortaya çıkmıştır. Kapitalizmde paranın sermayeye dönüştürülebilmesi için özgür kapitalistle, özgür emeğin(!) karşı karşıya gelmesi gerekirdi. İroni olarak emeğin özgür olduğu söylemi, bir yandan meta olarak serbest piyasada satacağı emek gücüne sahip olduğunu, diğer yandan da, emek gücünü satarak elde edebileceği gelirden başka bir kaynağa sahip olmadığını ifade etmektedir (Collins, 2006). Emeğin metalaştırıldığı 'emek piyasası' nda emeğin 'değişim değeri' emeğin yeniden üretim maliyeti ile belirlenirken, emek katkısı ile yaratılan 'kullanım değeri' ile söz konusu 'değişim değeri' arasındaki fark ise, kâr ve sermaye birikimine potansiyel katkı olarak sermaye sahibine intikal eder (Wolf & Resnick, 1988).

Kapitalist süreçte emeğin metalaştırılması sınıf çatışmalarını yoğunlaştırırken, hem sermayedarın piyasa gereksinimini karşılayabilmek, hem de dünyada gelişen sosyalist akımların önünü alabilmek için, zaman içinde emeğin metalaştırılması önüne engeller konulması politikası geliştirilmiştir. Bu surette, bir yönü ile emeğin metalaştırılmasının önü alınarak sınıf çatışmalarının hafifletilmesi, diğer yönü ile de ulus-devlet içinde piyasaların genişletilerek hızla artan üretime piyasa olanaklarının yaratılması amaçlanmıştır. Sosyalizm karşısında sistemi koruma refleksi ile Aralık 1948 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Bildirgesi yayımlandı. Bu bildirmede, emeğin mutlak köleleştirilmesine karşı önlem alındığı gibi bir izlenim yaratılıyor olmakla beraber, ne yazık ki, emeğin köleleştirilmesi sürecinin baş sorumlusu olan 'mülkiyet hakkı' da korunuyordu. Böylece, kapıdan kovulmaya çalışılan bir sosyal yanlışlık bu kez pencereden içeri alınıyordu.

İkinci Paylaşım Savaşı sonrasında Keynes'in teorisine dayandırılarak uygulamaya koyulmuş olan 'refah devleti' modelinde emeği metalaştırmanın sınırlandırılması (decommodification) kavramı geliştirildi ve emeğe bazı sosyal haklar verildi (Esping-Andersen, 2006). Böylece sosyal yardım kavramı yanında, sosyal haklar kavramı da hem literatüre hem de devlet uygulamalarına girmiş oldu (Buğra ve Keyder, der. 2006). Sosyal Haklar kavramı ve olgusu, genel İnsan Hakları tablosu içinde 'Sosyal, İktisadî ve Kültürel Haklar' bağlamında ikinci kategori haklar olarak ele alınmaktadır. Bu kategoride; çalışma özgürlüğü ve hakkı, sosyal güvenlik ve sağlık hakkı, toplu sosyal haklar, sendika ve grev

hakkı ve toplu sözleşme hakkı olarak sosyal haklar ve mülkiyet hakkı ile girişim özgürlüğü olarak da iktisadî haklar yer almaktadır(Kabaoğlu, 1997).

Kapitalist Süreçte Sosyal Hakların İrdelenmesi

Sosyal Haklar kavramı ve olgusu, kapitalist işleyiş sürecinde, sermaye ile emek arasında devlet mekanizmasının girmesiyle oluşturulmuş bir savunma mekanizmasıdır. Söz konusu savunma mekanizması, ilk bakışta emek lehine gibi gözüküyor, hatta bir dereceye kadar da öyle olduğu kabul ediliyor olsa da, sosyal haklar konusunda asıl savunma sermaye kesimine yöneliktir. Sosyal haklar kümesi emek açısından çeşitli risklere karşı kısmî koruma sağladığı halde, sermaye açısından mutlak bir manipülasyon aracıdır ve sistemin devamına yöneliktir. Kapitalist sistemin işleyiş mantığı çerçevesinde sosyal haklar demokratik olarak işleyen bir sistemde özgürce ve hakça oluşturulmuş bir mekanizma olmayıp, emeğin kullanım değeri ile değişim değeri arasında sermaye lehine oluşturulan fark üzerinde, sanki sermayenin zorunlu rıza görüntüsü altında, bir miktar emek lehine sermaye karından yapılmış tırtıklamadır.

Ulus devlet modeli içinde olduğu kadar küreselleşme politikalarının geçerli olduğu günümüz koşullarında da sermayenin mücadele gücü emekten çok üstündür. Sermaye, üretimi kontrol ederek, üretim alanını değiştirerek, reel sektörden finansal sektöre olduğu kadar, mekânsal mobilite gücünü de elinde tutarak hem siyasal kadroya hem de emekçilere karşı büyük bir üstünlüğe sahiptir. Kapitalizmde devlet yapısı 'mülk devlet' den 'süzgeç devlet' yapısına evrilirken mülksüzleşmiş ve sermaye karşısında güç kaybına uğramış olduğundan, vergi gelirlerini belirli düzeyde tutmaya çalışırken, emekten önce sermayeyi kollama zorunluğu hisseder konuma gelmiştir. Kamu harcamalarının çeşitli kaynaklara tahsisi dikkate alındığında, özel sermaye birikimine yönelik harcamaların bir bölümünün de emekçiye ödenmiş değişim değerinden sermaye tarafından geri alındığı anlaşılır. Üstelik de bu aktarım, emekçi tarafından fazla bir vergi baskısı hissedilmeden gerçekleştirilir. Toplumsal artıktan pay alma durumunda olan devlet, özel sermaye birikimini destekleyerek, ideolojik olarak, emeğe yeni iş olanakları açtığı savını ileri sürerken, sermayenin emekten yapacağı yeni aktarımlarla giderek daha büyük sermaye mülkiyetine ulaşacağını da gizlemiş olur. Başka bir deyişle, yaratılan ulusal artıktan üzerinde salt emekçiler ve sermaye pay almamakta, devlet de bu

paya ortak olmaktadır. Bu ortaklıkta, gerek devlete ayrılacak fonların miktarı gerekse fonların tahsis yerleri, emek ile sermaye kesimi arasındaki toplumsal güç dengeleri ve devlet üzerinden sürdürülen pazarlıklarla belirlenmektedir. Vergileme teorisinde “*yararlanma ilkesi*” olarak bilinen teorinin politik felsefik temelleri, aynı anda, toplumsal sınıf çatışmasının da anatomisini oluşturur.

Sosyal hakları, üretim alanına girme ve çalışma özgürlüğü olarak öne sürmek, özellikle günümüzde geçerli sermaye-yoğun holdingleşme ve küreselleşme koşullarında sadece emek için değil, küçük ve orta-boy sermaye için dahî geçerli görülemez. Özellikle bu sorunu tarihsel süreçte irdelediğimizde, sermayeler arasındaki rekabet ve bunun sonucunda ortaya çıkan sermaye temerküzü kapitalizmin derin krizini yaratırken, aynı anda da emeğin ve küçük sermayenin özgürce üretime girme alanlarını kapatmaktadır. Dolayısıyla, salt yasalara böylesi uygulanamaz bir madde koymak, sistemin işleyişini toplumsal algılamadan kaçırmaktan fazla bir şey ifade etmemektedir. Kapitalizmin krizlerle yol aldığı ve böylece yeniden yapılandığı her dönemde, sermaye dönüşümü yapılırken emekçiler açısından üretim alanı kapanmakta ve/veya ağır sömürü koşulları devreye sokulmaktadır. Bu süreçte toplu sözleşme yapma ve grev hakkının yaşama geçirilmesi, reel yaşamda da net olarak görüldüğü gibi, tümü ile olanaksızlaşmaktadır. Doğal olarak, emek açısından böylesi olası sonuçlar salt sermayenin güçlü olmasının değil, ama aynı zamanda, emeğin de parçalanmış, örgütsüzleşmiş ve yaşam savaşı içinde birbirine rakip konuma getirilmiş olmasının da doğal bir sonucudur.

Sosyal hakların bir başka vechesini de; biyolojik varlığın emeğe dönüştürülmesi, yâni emeğin üretilmesi işlemi anlamındaki eğitim hizmetleri yanında, emek-yoğun üretimin geçerli olduğu bir zamanların ‘tam istihdam’ varsayımı altında emeğin üretimde tutulması amacıyla oluşturulmuş sağlık hizmetleri oluşturmaktadır. Eğitim ve sağlık hizmetleri genellikle toplumda sosyal adaleti sağlamaya, gelir dağılımı düzeltmeye ve bireylere fırsat eşitliği oluşturmaya yönelik harcamalar olarak görülse de, söz konusu hizmetlerin zaman içinde örgütlenme ve finansman modellerine baktığımızda, bunların ne denli sermaye kesimine hizmete yönelik olduğunu görürüz. Gerçekten de; eğitim hizmeti emeğin yeniden üretim maliyetini toplumsallaştırarak, sağlık hizmeti de emeğin üretimden kopmasını engelleyerek ve/veya ağır iş risklerini sermayeden soyutlayarak sermaye birikimine katkı yapan

harcamalarıdır. Bu harcamaların kamusal finansmanı ise, söz konusu maliyetlerin toplumsallaştırılarak, sermayeye görece ucuz girdi sağlanması anlamına gelmektedir (O'Connor, 1973). Sağlık hizmetlerinin artırılması toplumsal yararı artırırken, aynı anda toplam yararın dağılımını da daha adaletli konuma getirebilir. Oysa eğitim hizmetlerinin artırılması, veri sermaye yatırımı koşulu altında, ücretler üzerinde baskı oluşturarak, kaliteli emekçinin sermayeye yaptığı katkıyı artırırken, ücret gerilemesi nedeniyle, sermaye birikimine katkı yaparken, gelir dağılımını da olumsuz etkileyebilir.

Sağlık harcamalarında çelişkili bir durum söz konusudur. Sağlık alanında yapılan kamu harcamalarından hastalara olduğu kadar, hizmetin sunulmasında kullanılan alet, ilaç vb gibi sağlık malzemesi sunucuları da yarar sağlamaktadır. Bu koşullarda kamusal sağlık harcamaları konusunda siyasal karar zıt yöndeki çıkar sahiplerinin baskısı altında şekillenmektedir. Sağlık alet ve malzemesi sunanlar, hizmetin maliyetini paylaşan yaygın kitle karşısında az sayıda fakat organize olduğundan sağlık harcamalarının bileşim ve miktarında ciddî söz sahibi olmaktadır. Başka bir deyişle, sosyal politika olarak, sağlık hizmetlerinin finansmanının ağırlıklı olarak kamu sektörüncü yürütülmesinin asıl nedeni, halkın sağlığı konusunda siyasîlerce duyulan endişe olmayıp, sağlık malzemesi sunan büyük şirketlerden gelen yoğun baskıdır.

Yeni Dünya Düzeni çerçevesinde sağlık ve eğitim hizmetlerinin özelleştirilmeleri, birincisinde doğrudan kâr amacına yöneliktir, ikincisinde ise, yoğun ideolojik amaç gözlenmektedir. Ancak, özellikle sağlık alanında günümüzde dayatılan politika, sunumun kamusal, üretimin ise özel olmasıdır. Böyle bir planlamanın sosyal devlet ve sermaye kesiminin amaçları açısından irdelenebilmemiz için iki kesimin işleyiş dinamiklerine göz atmamız gerekmektedir. İşleyiş dinamikleri ve oluşturdukları sonuç itibarıyla iki kesim arasında şöyle bir fark vardır: Kamu kesiminde üretim faktörleri arasında müteşebbis olmadığından, bütçeye yansıtılan maliyet içinde kâr payı yoktur. Buna mukabil, özel kesimde kamu kesiminde geçerli faktör paylarına ilâveten bir de kâr payı vardır. Bu farkı göz önünde tutarak, hizmetin niteliğini ve niceliğini değiştirmeden bir kamu hastanesinin özelleştirilmesi sonucunda, ünite ürün başına maliyet içinde müteşebbisin kâr payı da dâhil olacağından, tüketiciye yansıtılacak fiyatın yükseleceğini ileri sürebiliriz. Eğer bu hizmet özel üretim

kamusal sunum formülü ile sunuluyorsa, bu durumda da bütçeye yansıtılacak maliyet yükselmiş olacaktır. Bunun anlamı, özelleştirme sonucunda özel kesime kar oluşturulurken bütçe yükünün artacağıdır. Sermaye açısından baktığımızda, kriz yaşayan sermayeye Yeni Dünya Düzeni ve özelleştirme politikalarıyla yeni faaliyet ve kâr alanları açılmış olmaktadır.

Eğitim alanı ise, denetimli olarak toplumsal ideolojinin oluşturulup toplum bireylerine “bilimsel faaliyet” görüntüsü altında verilmesini amaçlamaktadır. Üretim aşamasında yoğun olarak eğitilmiş kitlelere gereksinim kalmadığı günümüz koşullarında eğitim hizmetlerinin özelleştirilmesi ile bir yandan eğitici kadroların denetlenmesi, diğer yandan da eğitim taleplerinin denetlenmesi yoluna gidilerek, toplumsal ideolojinin üretilmesinde ve toplumsal düzeyde yaygınlaştırılmasında suhuletle ilerlenme sağlanmaya çalışılmaktadır. Vakıf üniversitelerinde öğretim kadrosunun sözleşmeli olması yanında, okul ücretlerinin (harçların) yüksek tutulması da hizmet talep edenlerin toplumsal ideolojinin oluşumunda başat sınıf kesiminden gelmesini sağlamaktadır. Böylece, eğitime girişte yoğun sınıfsal çatışmalar yaşanmadığı gibi, eğitim hizmetinin toplumun geneline ne denli hizmete yönelik olduğu ya da olmadığı da öğrenciler tarafından algılanamamaktadır. Eğitim hizmeti, bu niteliği ile, başlangıç kademelerde prototip vatandaş üretim işlevini görürken, ileri düzeylerde de sisteme uyumlu yönetici ve üst düzey emek üretmektedir.

Sosyal hakların bir bölümünü de emeklilik konusu oluşturmaktadır. Emeklilik hakkı ya da işsizlik sigortası hakkı, ilgili dönemlerin ulusal gelirinden bu haklara ehil bireylere kaynak aktarımı anlamına gelir. Bu operasyon, bir yandan ulusal gelirden pay almayı gerektirirken, diğer yandan da ulus devlet sınırları içinde piyasa genişlemesi yaratarak, üretimin önünü açabilir. Zıt yöndeki bu etkiler emeklilik sisteminin oluşturulması kadar, kısıtlanması politikasını da devreye sokar. Nitekim ileri sanayi ülkelerindeki ileri düzey emeklilik sistemi ve Türkiye’de 1961 Anayasası ile getirilmiş görece ileri düzeyde sosyal politika önlemleri yanında, kapitalizmin krize girdiği günümüz koşullarında söz konusu politikalarda kısıntıya gidilmesi de, zıt yöndeki etkileri açıkça ortaya koymaktadır.

Emeklilik ya da işsizlik fon yönetiminin kamu kesiminde veya özel kesimde olması ciddi farklılıklar oluşturur. Şöyle ki, her iki fon yönetiminde de, kamu kesimi emanet sistemi ile çalıştığından, birim hizmet maliyeti özel kesimden daha düşük olur. Bunun da ötesinde, son krizde de açıkça görüldüğü üzere, özel kesimde yönetilen fonlar önemli ölçüde risk taşıdıkları halde, kamu kesiminde böylesi risk söz konusu değildir ya da özel kesime göre çok daha hafiftir.

Genel Yorum ve Sonuçlar

Sosyal devletin özünü oluşturan sosyal haklar olarak algıladığımız olgu, özünde, kapitalist devletin insanî duyguları sonucunda değil, sisteme başat sermaye güçlerin çıkarı gereği oluşturulmuştur. Sisteme başat sermaye kesimi, kısmen emekçileri soğurtmak, kısmen dünyada yükselen sosyalizme karşı kalkan oluşturmak, kısmen de kendi piyasasını genişletmek amaçları ile sosyal politikaların geliştirilmesinde önyak olmuş ve bu amaca kaynak tahsis edilmesine izin vermiştir. Sermaye kesiminin sosyal amaca tahsis ettiği kaynak, aslında emekten aldığı sömürünün ancak bir bölümüdür. Bu açıdan bakıldığında, sosyal haklar çerçevesinde emeğin kazanımı olarak sözü edilen pay da, aslında emeğin sermayeye bıraktığı sömürünün ancak bir bölümüdür. Üstelik de, söz konusu pay üzerinde her zaman sermaye kesiminin hâkimiyeti oluşmuştur ve sermayenin sıkıştığı her dönemde bu payın daraltılmasında da bir beis görülmemiştir.

Bir bireyin veya emekçinin en temel sosyal hakkı olarak çalışma özgürlüğü, sistemin işleyişi bağlamında sermaye kesiminin 'işveren' sıfatını ihraz etmesiyle ortadan kalkmış, bu konuda yetki sermaye kesimine devredilmiş olmaktadır. Emeğini satmak durumunda olan emekçi, ancak sermayenin talebi ile bir işe kavuşabilir. Kaldı ki, kapitalizmin işleyiş kuralı gereği, emekçinin her işe girişi sermaye birikimine katkı yaparak, gelecek dönemlerde emeğin yerini makinanın almasına yol açar. Başka bir deyişle, belirli dönemdeki istihdam ve sermaye oluşturma potansiyeli, gelecek dönemlerde işsizlik potansiyeli anlamına gelmektedir. Yaratılan ulusal değerın kullanımını üzerinde sermayenin söz sahibi olması, emekçinin çalışma özgürlüğünü elinden almakta ve bu alandaki hakkını ortadan kaldırmaktadır. Kapitalizm yandaşları sermaye kesiminin söz konusu hâkimiyetini perdeleyerek sistemi aklamaya çalışmışlardır. Örneğin, "Marshall'a göre Marx haklıdır: Kapitalizm toplumu böler ve

kutuplaştırır. Bu nedenle kapitalist bir toplumun sürdürülmesi çok zordur. Fakat kapitalizm pratikte devletin kurduğu düzen(!) içinde gelişir; devletin sınıflaşmayı harekete geçireceği bir araç vardır, o da siyasal olarak verebileceği 'statü'dür. Yani devletin yurttaşları toplumda sadece sınıfsal konumları ile bulunmazlar; böyle olsaydı toplum dağılırdı, onlar aynı zamanda yurttaş olarak kendilerini belli koşulları ortak olarak yaşayan kişiler şeklinde görürler."(Buğra ve Keyder, 2006). Marshall'ın İkinci Paylaşım Savaşı bitiminde yazmış olduğu bu alıntı, kapitalizmin genetik yapısı gereği işleyişini ve giderek azgınlaşan günümüzün güçlerini toplum gözünden kaçırma çabasından öteye gitmemektedir. Yukarıda açıklandığı üzere, sermayenin giderek yükselen hâkimiyeti karşısında emekçinin giderek zayıflayan ve çözülen gücü, bu iki kesimi kendilerini "belli koşullar altında ortak olarak yaşayan kişiler şeklinde" görmelerini engellemektedir.

Çalışma özgürlüğü ve hakkı elinden alınmış olan emekçilerin işsizlik sigortası kapsamında yoksulluk çekmelerinin önlenmesi de, yine ulusal üretimden kaynak çekme anlamına geldiğinden, son kertede, sermayenin söz hakkına takılmaktadır. Toplumsal görüşten yoksun kapitalizm, her kriz döneminde daha da hırçınlaşarak, en uç halde bireyciliği savunmayı demokrasi ve özgürlük olarak toplumlara propaganda etmekte ve bunda da başarı sağlamaktadır. Zaten farklı çıkarları olan sınıfların ortak siyasal ortamda tutulması, Marshall'ı haklı çıkarırcasına, ancak başat ideolojinin üretilmesi ve topluma yaygınlaştırılması ile olası olmaktadır (Larrain, 1993).

En temel sosyal hak olarak görülen ve bireye fırsat eşitliği sağladığı, hatta iş olanakları sunduğu ileri sürülen eğitim ve sağlık alanlarına geldiğimizde, maalesef, bu alanların da başat sermaye kesimi tarafından tutulduğunu ve kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirildiğini görmekteyiz. Ulus devlet modeli içinde vatandaş oluşturma ve emek üretim alanı olarak algılanan eğitim, sermaye kesimi tarafından sistemin üst-yapı kurumu haline getirilerek, bireyleri teknik olarak donanım sahibi yaparken, aynı zamanda onları sistemin işleyişine psikolojik olarak uygun kişilikler konumana da sokmaktadır. Çağdaş eğitim sistemi ile özgür ve eleştirel birey yetiştirme yerine, sermayeye teknik olarak hizmet sunacak 'formatlanmış robotlar" in yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Bununla da yetinilmeyerek, sermaye kesimi robot yetiştirme maliyetinin dışında tutulmaya çalışılmaktadır.

Benzer şekilde, emeğin üretimden uzak kalmaması ve/veya iş risklerinin sermayenin üzerinden alınabilmesi için üretilen sağlık hizmetleri de, özünde sermaye çıkarı doğrultusunda planlanmakta ve finanse edilmektedir. Üretimin özel, sunumun ise kamusal yapılması, kamu kesiminden özel sermayeye kaynak aktarımı anlamına gelmektedir. Böylece sağlık alanındaki sermaye kesimi, toplumca karşılanan maliyetten önemli bir miktarda kâr elde etmiş olmaktadır.

Genel görüntüsü ile sosyal haklar, gerçek anlamda bir hak olmayıp, çeşitli nedenlerle sermaye tarafından tasarlanan ve kaynak tahsis edilerek sistemin meşrulaştırılma ve piyasa açma aracı olarak görülmelidir. Nitekim sosyalizmin zayıfladığı ve üretimin ağırlıklı olarak sermaye-yoğun tarzda yapılıyor ve emek örgütlülüğünün çözüldüğü günümüz koşullarında sosyal haklar eritmeye çalışılmaktadır. Zira günümüz koşullarında sermaye giderek güç kazanmış ve tüm yerküreyi gerek üretim gerekse tüketim alanı olarak açmış, emek ise çözülmüş ve güçsüzleşmiştir. Bu durumda; sosyalizm korkusunun hiç değilse şimdilik ortadan kalktığı, emekçilerin çözüldüğü ve mücadele gücünü kaybettiği ve sermayenin tüm yerküreyi piyasa olarak hizmetine açtığı bir dönemde sosyal hakların zayıflatılması ve sermayenin yaratılan değerden bu amaca kaynak tahsis etmemesi fevkalade acıdır, ama sistem dinamikleri açısından bir o kadar da doğaldır.

Aynı yaklaşımla, sosyal demokrasi politikalarının da, ki içinde sosyal haklar barındırılır, zayıflamasını doğal olarak karşılamak ve bu olumsuz gelişmeyi programsızlık ve/veya lidersizlik sorunu olarak görmemek gerekir. Frankfurt Okulu geleneği içinde zayıflatılmış ve özünü yitirmiş olan sosyal demokrasi programı da, bir zamanlar sosyalizme karşı kapitalist kalkan olarak işlev görmüşken, artık bu işlevini yitirmiş bulunmaktadır. Ancak, bilinç düzeyi çok yüksek ve proleter geleneği ileri olan merkez kapitalist ekonomilerde, çevreden aktarılan kaynaklarla, sosyal demokrasi geleneği, zayıflıyor olmakla beraber, gelişmekte olan ülkelere göre henüz oldukça yüksektir ve sürdürülmeye de gayret edilmektedir (Ferrera 2006 ve Standing, 2006).

Sosyal Haklar konusunun ekonomik açıdan irdelenmesi iki konunun aydınlağa kavuşturulmasını gerektirmektedir. Bunlardan birincisi, söz konusu hakların ne derecede gerçek anlamda kazanım olduğu, sözü edilen kazanımların emekçilerin ya da genel halkın

yarar hanesine mi, yoksa sermayenin yarar hanesine mi yazılacağıdır! İkinci konu ise, sosyal hak olarak ele aldığımız çok temel hizmet alanlarının yüzeysel görüntülerinden kurtulup, derindeki oluşum modeli ve amaçsal anlamlarına bakmamız gerekmektedir. Eğitim hizmetinde çok net olarak görülebildiği gibi, sosyal hak diye bilinen bir hizmet alanı pekâlâ sistemin üst-yapı kurumu olarak şekillendirilerek, sisteme ve sermayeye hizmete yönelik faaliyette bulunabilmektedir.

Sosyal haklar konusunda ekonomik açıdan kesinlikle irdelenmesi gereken çok temel bir konu da, sermaye karşıtı kesimlerin söz konusu haklardan yararlanmasında devlet ve yasaların fazla bir güç ifade etmediğidir. Zira sosyal hakların kullanılması kaynak gerektirdiğinden, buna karşın kapitalist devletler mülkten yoksun olduğundan, bu alana kaynak tahsisi için sermaye kesiminin ekonomi-politik onayının alınması gerekmektedir. Sermaye kesimi ile diğer kesimler arasındaki güç dengeleri ya da dengesizliği sosyal haklar alanının genişliğini ortaya koyar. Bu nedenle, sosyal haklar olgusunu ve kavramını kapitalist sistemde savunmak, sermayenin gücünü yadsımak ve sonuçsuz bir mücadeleye girişmek anlamına gelir. Kısa dönemde kesinlikle sosyal hakları savunmak ve bu alanı genişletme yönünde politikalar üretmek kaçınılmaz olmakla beraber, uzun dönemde sosyal haklar alanını da kullanarak, asıl ve uzun dönemli mücadeleye yönelmek gereklidir. Zira sosyal haklar alanını bir mücadele ve sosyal dengelerle oluşturulan alan olarak görmek, güç dengesizliğini ve bu dengesizlik sonucunda ortaya çıkabilecek olumsuz sonucu da peşinen kabul etmek demektir. Böylesi bir yola girmeden net sonuca ulaşabilmek için üretim ve yaratılan ulusal değer üzerinde toplumsal hâkimiyet ve karar oluşturarak, sosyal haklar alanını göstermelik olmaktan çıkarmak gerekmektedir. Kısa dönemli mücadelenin sistem içi olmasına karşın, uzun dönemli mücadelenin sisteme yönelik olması kaçınılmazdır.

Kaynakça

Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2006), *Sosyal Politika Yazıları*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Collins, D. (2006), *Marx’i Anlamak*, (çev: I. Ergüden), İstanbul: Versus.

Esping-Andersen, G. (2006), “Altın Çağ Sonrası Küresel Bir Ekonomide Refah Devleti İkilemi”, *Sosyal Politika Yazıları*, (der. A. Buğra & Ç. Keyder), İstanbul: İletişim Yayınları, 53-100.

Ferrera, M. (2006), “Sosyal Avrupa’da Güney Avrupa Refah Modeli”, *Sosyal Politika Yazıları* (der. A. Buğra & Ç. Keyder), İstanbul: İletişim Yayınları, 195-230.

Kabaoğlu, İ. Ö. (1997), *Çağdaş Toplum Değerleri İnsan Hakları*, İstanbul: Çağdaş Yaşamı Destekleme Yayınları, 13-44.

O’Connor, J. (1973), *The Fiscal Crisis of the State*. New York: St. Martin’s Press.

Standing, G. (2006), “Sosyal Güvenlik Ağları Çılgınlığı: Temel Gelir Avrupa’da Neden Gereklidir?”, *Sosyal Politika Yazıları*, (der. A. Buğra & Ç. Keyder). İstanbul: İletişim Yayınları, 333-374.

Wolf, R. D. ve Resnick, S. A. (1988), *Economics: Marxian Versus Neoclassical*. Baltimore: The John Hopkins University Press.